

THỨC ĐẨY GIÁO DỤC QUYỀN CON NGƯỜI TRONG GIÁO DỤC NGHỀ NGHIỆP Ở VIỆT NAM

• TS. Nguyễn Thị Tố Uyên* - TS. Trần Thị Hồng Lê**

Tóm tắt: Bài viết nhằm mục đích làm rõ hơn về tính cấp thiết, vai trò của giáo dục quyền con người đối với giáo dục nghề nghiệp; xác định thực trạng và bước đầu đề ra giải pháp nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp ở Việt Nam.

Từ khóa: Giáo dục quyền con người; giáo dục nghề nghiệp.

Abstract: The article aims to clarify the urgency as well as the role of human rights education in vocational education; identify the current situation and initially propose solutions to enhance the role of human rights education in vocational education in Vietnam.

Keywords: Human rights education; vocational education.

Ngày nhận: 02/12/2021 Ngày phản biện, đánh giá: 14/12/2021 Ngày duyệt: 29/12/2021

Giáo dục và đào tạo về quyền con người bao gồm tất cả các hoạt động giáo dục, đào tạo, thông tin, nâng cao nhận thức và các hoạt động học tập nhằm thúc đẩy sự tôn trọng và thúc đẩy quyền con người và các tự do căn bản. Qua đó, ngăn chặn các vi phạm và lạm dụng quyền con người thông qua cung cấp cho mọi người kiến thức, kỹ năng và sự hiểu biết cũng như xây dựng thái độ và hành xử, để trao cho họ khả năng đóng góp vào việc xây dựng và thúc đẩy một văn hóa toàn cầu về quyền con người.¹ Trước khi Thủ tướng Chính phủ ban hành Quyết định 1309/QĐ-TTg phê duyệt Đề án đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc

dân, quyền con người đã từng được đề cập trong hệ thống giáo dục quốc dân Việt Nam nhưng chỉ là một phần tri thức, kỹ năng liên quan trong nội dung giáo dục đạo đức, pháp luật chứ chưa mang tính hệ thống. Ở bậc học giáo dục nghề nghiệp, với đặc thù chú trọng thực hành, giáo dục chủ yếu theo phương thức “cầm tay chỉ việc” nên nội dung giáo dục quyền con người càng ít được đề cập. Sau khi Đề án được phê duyệt và đi vào thực hiện, các hoạt động hội thảo, bồi dưỡng kiến thức, tập huấn giáo viên, thí điểm đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục nghề nghiệp được thúc đẩy nhưng vẫn còn nhiều bất cập, hạn chế.

(*) Viện Nhà nước và pháp luật, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh. Email: uyenhcma@gmail.com.

(**) Viện Quyền con người, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh. Email: honglebakm@gmail.com.

1. Vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp

Giáo dục nghề nghiệp là một bậc học của hệ thống giáo dục quốc dân nhằm đào tạo trình độ sơ cấp, trung cấp, cao đẳng và các chương trình đào tạo nghề nghiệp khác cho người lao động, đáp ứng nhu cầu nhân lực trực tiếp trong sản xuất, kinh doanh và dịch vụ.² Theo đó, giáo dục nghề nghiệp là lĩnh vực giáo dục có quan hệ mật thiết nhất và trực tiếp nhất với thị trường lao động với đặc thù đào tạo nhân lực từ trình độ sơ cấp trở lên có khả năng làm việc ngay và trực tiếp một công việc cụ thể trong thị trường lao động, phục vụ đắc lực cho sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Bởi vậy, ý nghĩa của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp cũng xuất phát từ ý nghĩa của giáo dục quyền con người đối với xã hội nói chung, đồng thời gắn với đặc thù đào tạo của giáo dục nghề nghiệp.

Ngay trong Lời nói đầu của Tuyên ngôn thế giới về quyền con người của Liên hợp quốc năm 1948 đã nhấn mạnh mục tiêu của giáo dục quyền con người, nhằm "... phần đầu thúc đẩy sự tôn trọng các quyền và tự do cơ bản của con người thông qua truyền bá và giáo dục; cũng như thúc đẩy sự thừa nhận và tuân thủ chung và hữu hiệu các quyền đó". Lời tuyên bố này đã chỉ ra rằng *giáo dục là phương thức cơ bản để thúc đẩy sự tôn trọng, thừa nhận, tuân thủ các quyền con người*. Để đạt được ý nghĩa đó, tại khoản 2 Điều 26, Tuyên ngôn yêu cầu: "Giáo dục phải nhằm giúp con người phát triển đầy đủ về nhân cách và thúc đẩy

sự tôn trọng với các quyền và tự do cơ bản của con người". Theo đó, *giáo dục phải hướng đến mục tiêu phát triển nhân cách con người và thúc đẩy sự tôn trọng quyền con người*.

Điều 13 Công ước quốc tế về các quyền kinh tế, xã hội, văn hóa năm 1966 nhắc lại về mục tiêu của giáo dục:

"Các quốc gia nhất trí rằng giáo dục phải hướng vào việc phát triển đầy đủ nhân cách và ý thức về nhân phẩm, và phải nhằm tăng cường sự tôn trọng các quyền và tự do cơ bản của con người. Các quốc gia cũng nhất trí rằng giáo dục cần phải giúp mọi người tham gia hiệu quả vào xã hội tự do, thúc đẩy sự hiểu biết, khoan dung và tình hữu nghị giữa các dân tộc và các nhóm về chủng tộc, sắc tộc hoặc tôn giáo, cũng như nhằm đẩy mạnh hơn nữa các hoạt động duy trì hòa bình của Liên hợp quốc".

Nội dung này cũng được tái khẳng định bởi Điều 29 Công ước về quyền trẻ em; và đặc biệt là trong các đoạn 78-82 Tuyên bố Viên và Chương trình hành động năm 1993.

Trong Thập kỷ Giáo dục Quyền con người (1995-2004), Liên hợp quốc đã coi giáo dục quyền con người như một biện pháp cốt yếu và chiến lược hiệu quả để ngăn chặn các vi phạm quyền con người cũng như để xây dựng xã hội bình đẳng, tự do và hòa bình.³ Tuyên ngôn về giáo dục và đào tạo quyền con người năm 2011 của Liên hợp quốc cũng nhấn mạnh rằng: "Giáo dục và đào tạo về nhân quyền cần thiết cho việc thúc đẩy sự tôn trọng và việc thực thi

trên toàn cầu tất cả các quyền con người và tự do căn bản cho tất cả mọi người theo các nguyên tắc phổ quát, không thể tách rời và phụ thuộc lẫn nhau của các quyền con người”. Và giáo dục, đào tạo quyền con người “đóng góp vào việc ngăn chặn các vi phạm và lạm dụng nhân quyền bằng cách cung cấp cho mọi người kiến thức, kỹ năng và sự hiểu biết cũng như xây dựng thái độ và hành xử, để trao cho họ khả năng đóng góp vào việc xây dựng và thúc đẩy một văn hóa toàn cầu về quyền con người”.⁴

Như vậy, đối với toàn nhân loại nói chung, giáo dục quyền con người có các ý nghĩa vô cùng quan trọng là: 1) tăng cường sự tôn trọng các quyền và tự do cơ bản của con người; 2) phát triển đầy đủ nhân phẩm và ý thức về nhân phẩm của con người; 3) thúc đẩy sự hiểu biết, khoan dung, bình đẳng và tình hữu nghị giữa các quốc gia, các nhóm dân tộc, chủng tộc, tôn giáo và ngôn ngữ; 4) tạo điều kiện cho tất cả mọi người tham gia một cách hiệu quả vào các hoạt động của xã hội; và 5) hỗ trợ các hoạt động của Liên hợp quốc về duy trì hòa bình và an ninh quốc tế.

Xuất phát từ ý nghĩa quan trọng đó, Chính phủ Việt Nam đưa nội dung giáo dục quyền con người vào hệ thống giáo dục quốc dân nhằm: “tạo sự chuyển biến trong nhận thức của người học, của đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục về tầm quan trọng, ý thức tự bảo vệ các quyền của bản thân, tôn trọng nhân phẩm, các quyền và tự do của người khác; ý thức về trách nhiệm, nghĩa vụ của công dân đối với nhà nước và xã hội, góp phần phát triển toàn diện con

người Việt Nam đáp ứng yêu cầu hội nhập và phát triển bền vững của đất nước”.⁵

Nằm trong hệ thống giáo dục quốc dân của Việt Nam, việc đưa giáo dục quyền con người vào giáo dục nghề nghiệp cũng chứa đựng tất cả các ý nghĩa trên. Tức là, *giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp nhằm* : 1) *Thúc đẩy nhận thức và ý thức của cán bộ, giáo viên, học viên trong các cơ sở giáo dục nghề nghiệp về sự tôn trọng, bảo vệ, tự bảo vệ nhân phẩm, các quyền, tự do cơ bản của con người; về trách nhiệm đối với nhà nước, xã hội;* 2) *Góp phần phát triển toàn diện con người lao động qua đào tạo nghề, cung cấp nguồn lao động đáp ứng yêu cầu hội nhập và phát triển bền vững của đất nước.*

Ngoài ra, giáo dục quyền con người mang lại những ý nghĩa riêng đối với giáo dục nghề nghiệp.

Thứ nhất, giáo dục quyền con người góp phần hoàn thành mục tiêu giáo dục nghề nghiệp. Mục tiêu của giáo dục nghề nghiệp được xác định là: “nhằm đào tạo nhân lực trực tiếp cho sản xuất, kinh doanh và dịch vụ, có năng lực hành nghề tương ứng với trình độ đào tạo; có đạo đức, sức khỏe; có trách nhiệm nghề nghiệp; có khả năng sáng tạo, thích ứng với môi trường làm việc trong bối cảnh hội nhập quốc tế...”.⁶ Theo đó, giáo dục nghề nghiệp hướng tới mục tiêu đào tạo người lao động làm việc trực tiếp, không chỉ có sức lao động, kỹ năng nghề nghiệp mà còn phải có đạo đức, trách nhiệm nghề nghiệp và khả năng thích ứng với môi trường lao động hội nhập quốc tế. Trong đó, đạo đức, trách

nhệm nghề nghiệp chắc chắn phải bao gồm việc có nhận thức và ý thức tôn trọng nhân phẩm, quyền con người, tôn trọng các lợi ích công cộng; khả năng thích ứng với môi trường lao động hội nhập quốc tế cũng phải bao gồm khả năng nhận thức, tôn trọng, bảo vệ các giá trị quyền con người - những chuẩn mực tiên bộ đã được thừa nhận rộng rãi bởi cộng đồng quốc tế. Như vậy, để đào tạo được người lao động có đạo đức, trách nhiệm nghề nghiệp, khả năng thích ứng với môi trường lao động hội nhập thì trong chương trình đào tạo nhất định phải có kiến thức và kỹ năng ứng xử với các vấn đề quyền con người.

Thứ hai, việc đưa giáo dục quyền con người vào chương trình giáo dục còn làm tăng sức thu hút của giáo dục nghề nghiệp. Giáo dục quyền con người giúp cho người lao động qua đào tạo nghề không chỉ có kỹ năng nghề nghiệp mà còn có đạo đức, văn hóa và trách nhiệm nghề nghiệp, có khả năng hội nhập quốc tế, trang bị cho họ những nhận thức và kỹ năng tự bảo vệ quyền, lợi ích hợp pháp của bản thân trong lao động, trở thành người lao động toàn diện, vừa có năng lực cống hiến, vừa biết bảo vệ, hưởng thụ thành quả lao động, tôn trọng trật tự và lợi ích công cộng, thích ứng với môi trường lao động trong thời kỳ hội nhập. “Sản phẩm” đầu ra của đào tạo nghề như vậy sẽ tạo nên sức hấp dẫn khiến cho các cơ sở giáo dục nghề nghiệp trở thành lựa chọn hướng nghiệp của đông đảo học sinh; đồng thời, điều đó còn nâng cao chất lượng, uy tín của lao động Việt Nam qua đào tạo nghề trên thị trường lao động nội

địa cũng như quốc tế.

Thứ ba, giáo dục quyền con người cũng góp phần xây dựng văn hóa học đường tốt đẹp trong các cơ sở giáo dục nghề nghiệp. Như đã nêu, việc đưa giáo dục quyền con người vào hệ thống giáo dục quốc dân, trong đó có giáo dục nghề nghiệp, nhằm mục đích tạo sự chuyển biến trong nhận thức của người học, của đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục về tầm quan trọng, ý thức tự bảo vệ các quyền của bản thân, tôn trọng nhân phẩm, các quyền và tự do của người khác... Theo đó, việc giáo dục quyền con người một cách hiệu quả sẽ hình thành văn hóa học đường thân thiện, hạnh phúc, không bạo lực, phân biệt đối xử, bất bình đẳng... trong cơ sở đào tạo nghề, tạo điều kiện cho cá nhân học tập, làm việc trong môi trường hạnh phúc, được phát triển năng lực bản thân, cống hiến và hưởng thụ thành quả lao động, học tập của mình.

Như vậy, giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp có ý nghĩa nền tảng là thúc đẩy nhận thức và ý thức của cán bộ, giáo viên, học viên trong các cơ sở giáo dục nghề nghiệp về sự tôn trọng, bảo vệ, tự bảo vệ nhân phẩm, các quyền, tự do cơ bản của con người; về trách nhiệm đối với Nhà nước, xã hội; góp phần phát triển toàn diện con người lao động qua đào tạo nghề, cung cấp nguồn lao động đáp ứng yêu cầu hội nhập và phát triển bền vững của đất nước. Thông qua những ý nghĩa đó, giáo dục quyền con người cũng góp phần hoàn thành mục tiêu giáo dục nghề nghiệp, nâng cao sức hút của giáo dục nghề nghiệp và xây dựng

văn hóa học đường tốt đẹp cho các cơ sở giáo dục nghề nghiệp.

2. Thực trạng giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp

Như đã nêu, nội dung quyền con người trước đây đã được đề cập ít nhiều trong chương trình giáo dục quốc dân. Tuy nhiên, lượng kiến thức còn ít và chủ yếu tập trung ở những tri thức, kỹ năng liên quan trong giáo dục đạo đức, pháp luật. Đối với giáo dục nghề nghiệp, nội dung thực hành, thực tập chiếm đến 75% chương trình đào tạo⁷ nên giáo dục quyền con người hầu như chưa được quan tâm. Từ khi triển khai Đề án đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc dân, bao gồm bậc học giáo dục nghề nghiệp, nhiều hoạt động biên soạn tài liệu, hội thảo, bồi dưỡng kiến thức, tập huấn giáo viên, thí điểm đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục nghề nghiệp được thúc đẩy. Tuy nhiên, trong giáo dục nghề nghiệp, nhận thức về vai trò của giáo dục quyền con người vẫn chưa đầy đủ và dẫn đến định hướng triển khai chưa tương xứng.

Thứ nhất, chưa có cơ sở pháp lý cho việc ghi nhận kiến thức, thái độ, kỹ năng cần thiết về quyền con người là một mục tiêu giáo dục trong giáo dục nghề nghiệp. Cơ sở pháp lý chủ yếu, trực tiếp của giáo dục nghề nghiệp hiện nay là Luật Giáo dục nghề nghiệp năm 2014, trong đó xác định mục tiêu của giáo dục nghề nghiệp là đào tạo nhân lực trực tiếp cho sản xuất, kinh doanh và dịch vụ “có năng lực hành nghề tương ứng với trình độ đào tạo; có đạo đức,

sức khỏe; có trách nhiệm nghề nghiệp; có khả năng sáng tạo, thích ứng với môi trường làm việc trong bối cảnh hội nhập quốc tế...” (Điều 4). Liên quan đến mục tiêu về phẩm chất đạo đức, quy định này chỉ yêu cầu người lao động qua đào tạo nghề có đạo đức, có trách nhiệm nghề nghiệp. Tuy rằng đạo đức, trách nhiệm nghề nghiệp có thể bao gồm việc tôn trọng các quyền con người, các lợi ích công cộng nhưng chỉ là một khía cạnh liên quan nào đó trong nghề nghiệp được đào tạo mà chưa chứa đựng đầy đủ nội dung, ý nghĩa của giáo dục quyền con người. Trong khi đó, giáo dục quyền con người hướng đến thúc đẩy nhận thức và ý thức của đối tượng giáo dục về nhân phẩm, các quyền và tự do của con người; về trách nhiệm, năng lực tôn trọng, bảo vệ các giá trị ấy. Như vậy, xây dựng cho người học đạo đức, trách nhiệm nghề nghiệp là chưa đủ để bao hàm những ý nghĩa, mục tiêu của giáo dục quyền con người. Hơn nữa, đạo đức, trách nhiệm nghề nghiệp cũng chưa làm nên một trong những tố chất cơ bản, cần thiết nhất của nguồn nhân lực chất lượng cao trong thời đại công nghiệp và hội nhập quốc tế là *ý thức pháp luật và kỷ luật lao động* - cũng chính là cơ sở của việc tôn trọng, bảo vệ các quyền con người. Những phân tích trên cho thấy: về mặt pháp lý, đào tạo ra người lao động có kiến thức, thái độ, kỹ năng cần thiết về quyền con người - mà khái quát hơn là có ý thức pháp luật - chưa được ghi nhận là một mục tiêu của giáo dục nghề nghiệp.

Thứ hai, vai trò của giáo dục quyền

con người trong giáo dục nghề nghiệp chưa được nhận thức đầy đủ. Hiện nay, nội dung giáo dục quyền con người đang được nỗ lực đưa vào chương trình giáo dục nghề nghiệp với nhận thức là một nội dung giáo dục cụ thể thuộc môn học về lý luận chính trị hay pháp luật, đạo đức. Đây là nhận thức phiến diện, vị trí của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp nói riêng, hệ thống giáo dục quốc dân nói chung không chỉ nằm ở nội dung cụ thể, thuộc một môn học cụ thể mà là một hệ thống các nội dung, phương pháp, cách thức tổ chức giáo dục, đào tạo xuyên suốt chương trình đào tạo.

Giáo dục và đào tạo về quyền con người theo Điều 2 Tuyên ngôn về giáo dục và đào tạo quyền con người năm 2011 của Liên hợp quốc bao gồm: a) *giáo dục về quyền con người*; b) *giáo dục thông qua quyền con người*; c) *giáo dục vì quyền con người*. Cụ thể: a) Giáo dục về quyền con người, bao gồm cung cấp kiến thức và sự hiểu biết về các quy tắc và nguyên tắc về quyền con người, các giá trị nền tảng của quyền con người và các cơ chế bảo vệ quyền con người; b) Giáo dục thông qua quyền con người, bao gồm việc học tập và giảng dạy theo cách thức tôn trọng các quyền của cả người dạy và người học; c) Giáo dục vì quyền con người, bao gồm việc trao quyền cho mọi người để có thể thụ hưởng và thực thi các quyền của họ và để tôn trọng và phát huy các quyền của người khác.⁸ Theo đó, giáo dục về quyền con người là việc cung cấp thông tin, kiến thức về quyền con người nên có thể thuộc

nội dung của một/một số môn học cụ thể trong chương trình đào tạo. Tuy nhiên, giáo dục thông qua quyền con người và giáo dục vì quyền con người là phương pháp, cách thức dạy, học và tổ chức quản lý đào tạo nên không thể đáp ứng chỉ bởi một môn học cụ thể nào mà phải được truyền tải, thực hiện trong toàn bộ quá trình đào tạo. Theo đó, *giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp không chỉ là thông qua môn học cụ thể để truyền đạt kiến thức, kỹ năng về quyền con người mà xuyên suốt chương trình đào tạo nghề, mọi môn học, mọi nội dung giáo dục, đào tạo phải được dạy và học theo cách thức tôn trọng quyền con người của người dạy, người học; cơ sở giáo dục nghề nghiệp phải được tổ chức, quản lý theo cách mà mọi người trong đó đều hiểu biết và được hưởng thụ các quyền con người của mình.* Bởi vậy, giáo dục quyền con người là hoạt động giáo dục hệ thống, thể hiện thông qua cả nội dung, phương pháp giáo dục và phương thức tổ chức, quản lý giáo dục. Nhận thức rằng giáo dục quyền con người chỉ là một việc truyền đạt một khối kiến thức qua một môn học cụ thể nào đó trong chương trình đào tạo rõ ràng là phiến diện.

Thứ ba, định hướng triển khai giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp chưa tương xứng với vị trí, vai trò của giáo dục quyền con người. Phần lớn các nghiên cứu, đề xuất, hoạt động thí điểm hiện nay đang xoay quanh việc nỗ lực lồng ghép nội dung giáo dục quyền con người vào môn học thích hợp trong chương trình đào tạo nghề. Phương án được ủng hộ là

đưa nội dung giáo dục quyền con người vào môn Pháp luật, đồng thời với đó, các giải pháp về biên soạn tài liệu lý thuyết, tập huấn đội ngũ giáo viên pháp luật, thí điểm giảng dạy... được thúc đẩy. Phương hướng triển khai này rõ ràng chưa tương xứng với vị trí của giáo dục quyền con người như đã nêu - là hoạt động giáo dục trên toàn hệ thống, xuyên suốt nội dung, phương pháp giáo dục và tổ chức, quản lý giáo dục. Việc triển khai giáo dục quyền con người theo hướng này chỉ có thể truyền tải phần nào những kiến thức lý thuyết về quyền con người trong thời lượng ít ỏi của một môn học (cụ thể là môn Pháp luật bậc học cao đẳng nghề có tổng thời lượng 30 tiết, ở bậc học trung cấp nghề là 15 tiết⁹). Thậm chí, định hướng đó không thể triển khai đối với sơ cấp nghề vì bậc học này không có các môn học lý luận, chính trị, pháp luật. Hơn nữa, việc chỉ truyền tải một số kiến thức lý thuyết về quyền con người tới người học không thể nào đạt được mục tiêu đã đề ra bởi Đề án đưa nội dung giáo dục quyền con người vào hệ thống giáo dục quốc dân là: “tạo sự chuyển biến trong nhận thức của người học, của đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục về tầm quan trọng, ý thức tự bảo vệ các quyền của bản thân, tôn trọng nhân phẩm, các quyền và tự do của người khác...”. Tựu trung lại, việc triển khai theo hướng đơn thuần đưa kiến thức về quyền con người vào một môn học lý luận (môn Pháp luật) khiến cho các chủ thể tham gia hoạt động giáo dục nghề nghiệp nhận thức rằng: quyền con người chỉ là một khối kiến thức lý thuyết mà học viên qua đào tạo

nghề phải có. Điều đó không có ý nghĩa đáng kể trong việc thúc đẩy nhận thức, ý thức, khả năng tôn trọng, bảo vệ các quyền con người của người học, của đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục trong các cơ sở giáo dục nghề nghiệp.

Qua nghiên cứu thực trạng về vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp hiện nay có thể thấy rằng: kết quả giáo dục quyền con người chưa được ghi nhận là một mục tiêu giáo dục trong giáo dục nghề nghiệp; vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp còn được nhận thức phiến diện là một nội dung kiến thức thuộc một/một số môn học; do đó, việc triển khai thực hiện giáo dục quyền con người trong các cơ sở giáo dục nghề nghiệp chưa có định hướng đúng đắn, tương xứng với vị trí, vai trò của hoạt động này. Tất cả những tồn tại này nếu không được khắc phục ngay sẽ dẫn đến việc đưa nội dung giáo dục quyền con người vào giáo dục nghề nghiệp chỉ mang tính hình thức, giáo điều và không đạt được hiệu quả thúc đẩy văn hóa quyền con người.

3. Giải pháp nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp

Thực tiễn cho thấy, nhận thức về vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp chưa đầy đủ dẫn đến hướng triển khai chưa tương xứng. Do đó, cần phải nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp trên cả phương diện nhận thức và thực hiện. Tuy nhiên, điều này cần phải thực hiện trên cơ sở nhất quán một số quan

điểm để tránh thái quá, khiên cưỡng hay phức tạp hóa vấn đề... bảo đảm tính phù hợp, hiệu quả của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp. Các quan điểm cụ thể bao gồm:

Thứ nhất là việc nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp không làm gia tăng thời lượng chương trình đào tạo hay cắt giảm các nội dung giáo dục khác.

Thứ hai là việc nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp phải trên cơ sở sự phù hợp với đối tượng giáo dục cả về phương diện trình độ đào tạo và lĩnh vực đào tạo.

Thứ ba là việc nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp hướng tới hiệu quả giáo dục.

Để nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp cần có những biện pháp đồng bộ tác động vào nhận thức lẫn hành động thực tiễn. Các giải pháp này bao gồm:

Một là, phải thiết lập cơ sở pháp lý cho việc khẳng định vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp. Cụ thể là, khẳng định việc giáo dục thành công nhận thức, ý thức về quyền con người là một mục tiêu trong trương trình giáo dục nghề nghiệp. Tuy nhiên, mục tiêu giáo dục chung của một bậc học cần có tính khái quát nên những nhận thức, ý thức về quyền con người vốn hình thành trên nền tảng ý thức pháp luật nên mục tiêu giáo dục quyền con người cần đạt được sẽ xác định chung trong mục tiêu hình thành ý thức pháp luật, kỷ luật lao động cho học viên

học nghề. Mục tiêu chung của giáo dục nghề nghiệp hiện nay được xác lập bởi Điều 4 Luật Giáo dục nghề nghiệp năm 2014 là: “nhằm đào tạo nhân lực trực tiếp cho sản xuất, kinh doanh và dịch vụ, có năng lực hành nghề tương ứng với trình độ đào tạo; có đạo đức, sức khỏe; có trách nhiệm nghề nghiệp; có khả năng sáng tạo, thích ứng với môi trường làm việc trong bối cảnh hội nhập quốc tế...”. Kể cả khi chưa đạt ra yêu cầu về mục tiêu giáo dục quyền con người thì mục tiêu chung được xác định trên vẫn thiếu sót lớn khi không đề cập đến ý thức pháp luật, kỷ luật lao động. Ý thức pháp luật, kỷ luật lao động là một trong những tố chất cơ bản, cần thiết nhất của nguồn nhân lực chất lượng cao trong thời đại công nghiệp và hội nhập quốc tế. Do vậy, để khẳng định vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp, đồng thời bảo đảm chất lượng nguồn nhân lực qua đào tạo nghề, cần khẳng định rõ trong Luật Giáo dục nghề nghiệp rằng một trong các mục tiêu của giáo dục nghề nghiệp là: **đào tạo nhân lực có ý thức pháp luật, kỷ luật lao động và đạo đức, trách nhiệm nghề nghiệp.** Trên cơ sở mục tiêu luật định đó, vị trí, vai trò của giáo dục đạo đức, pháp luật, kỷ luật, bao gồm nội dung quyền con người trong chương trình giáo dục nghề nghiệp sẽ được chú trọng.

Hai là, phải thống nhất nhận thức đúng đắn về vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp cho toàn bộ các chủ thể liên quan đến việc triển khai công tác này. Để có thể triển khai giáo dục

quyền con người một cách hiệu quả trong toàn bộ hệ thống giáo dục nghề nghiệp, tất cả các chủ thể liên quan phải có chung nhận thức chính xác về vị trí, vai trò của giáo dục quyền con người. Tức là từ các cơ quan quản lý, hoạch định chính sách đến cán bộ lãnh đạo, quản lý cơ sở đào tạo nghề, toàn thể cán bộ, giáo viên của cơ sở đào tạo nghề phải có nhận thức rằng giáo dục quyền con người là một hoạt động giáo dục toàn diện, được triển khai trên cả nội dung, phương pháp giáo dục và cách thức tổ chức, quản lý giáo dục nhằm thúc đẩy văn hóa quyền con người. Trên cơ sở nhận thức đúng đắn và thống nhất đó, cơ chế, chính sách cho việc triển khai giáo dục quyền con người và hoạt động quản lý, thực hiện giáo dục quyền con người tại cơ sở giáo dục nghề nghiệp mới nhất quán, đúng hướng để đem lại hiệu quả mong muốn.

Ba là, triển khai giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp theo phương châm lồng ghép, toàn diện. Tức là thực hiện giáo dục quyền con người không làm tăng thêm môn học mới mà lồng ghép vào các môn học hiện có và lồng ghép trong toàn bộ quá trình đào tạo thông qua mọi hình thức lý thuyết, thực hành, tổ chức, quản lý...

Đối với chương trình đào tạo nghề, chủ yếu đào tạo kỹ năng lao động, sản xuất trực tiếp thì việc đưa vào chương trình thêm một môn học độc lập về quyền con người - môn học có tính lý luận và không thuộc chuyên ngành đào tạo - chắc chắn không phù hợp và khả thi. Do đó, phương án lồng ghép nội dung lý thuyết về quyền

con người vào các môn học sẵn có trong chương trình đào tạo là lựa chọn tối ưu. Luật Giáo dục nghề nghiệp hiện hành cho phép cơ sở đào tạo nghề được tự chủ về khung chương trình đào tạo. Tuy nhiên, trong số các môn học chung bắt buộc của chương trình đào tạo trung cấp, cao đẳng luôn có môn Pháp luật, chương trình đào tạo sơ cấp có môn học liên quan đến đạo đức, trách nhiệm nghề nghiệp theo lĩnh vực nghề cụ thể, đó là những môn học thích hợp nhất cho việc lồng ghép kiến thức lý luận về quyền con người. Khi giảng dạy về quyền con người trong cơ sở đào tạo nghề cũng cần lưu ý về trọng tâm của kiến thức giảng dạy, bên cạnh kiến thức về các quyền con người cơ bản, thiết yếu và quyền con người trong lao động, việc làm thì cần nhấn mạnh về các quyền con người liên quan đến lĩnh vực ngành, nghề đào tạo của người học. Điều này đòi hỏi giáo viên giảng dạy pháp luật phải nắm bắt được đặc điểm ngành, nghề, môi trường làm việc tương lai của đối tượng người học, trên cơ sở đó xác định được những vấn đề quyền con người có khả năng sẽ phát sinh đối với họ trong thực tiễn lao động.

Bên cạnh các môn học Pháp luật, đạo đức, kiến thức cũng như thái độ, kỹ năng tôn trọng, bảo vệ quyền con người cần được lồng ghép trong các môn học chuyên ngành, kể cả môn liên quan đến thực hành nghề nghiệp. Trong các môn học đó, ý thức kỷ luật lao động, trách nhiệm, đạo đức nghề nghiệp cần được giáo dục sâu sắc, bao gồm ý thức tự bảo vệ các quyền, lợi ích hợp pháp, chính đáng

của mình, tôn trọng, bảo vệ quyền, lợi ích của người khác, lợi ích công cộng. Chính các giáo viên chuyên ngành là những người am hiểu nhất công việc chuyên môn của người học sau khi được đào tạo nên có thể nắm bắt, hình dung rõ ràng về các vấn đề quyền con người hay lợi ích công cộng mà người học sẽ va chạm trong thực tiễn lao động. Do đó, giáo viên chuyên ngành có điều kiện nhất trong việc truyền đạt kiến thức, kinh nghiệm, tạo dựng cho người học kỹ năng phản ứng phù hợp với những vấn đề quyền con người phát sinh trong thực tiễn hoạt động nghề nghiệp về sau.

Cùng với lồng ghép kiến thức, kỹ năng về quyền con người vào nội dung giáo dục, cần phải lồng ghép cả trong phương pháp dạy - học và phương thức tổ chức, quản lý cơ sở giáo dục. Phải tiếp tục đổi mới phương pháp dạy - học theo hướng chú trọng yếu tố chủ động của cả người học và người dạy, tôn trọng và thúc đẩy sự sáng tạo trong dạy - học, bảo đảm sự công bằng về điều kiện học tập và đánh giá kết quả. Trong tổ chức, quản lý cơ sở đào tạo nghề cần tạo dựng môi trường giáo dục thân thiện, an toàn; bảo đảm quyền, lợi ích chính đáng của mọi thành viên đồng thời tôn trọng lợi ích công cộng; nêu gương về văn hóa quyền con người.

Bốn là, kiện toàn đội ngũ cán bộ, giáo viên phục vụ công tác giáo dục quyền con người trong cơ sở giáo dục nghề nghiệp. Giáo dục quyền con người là hoạt động giáo dục toàn diện, phải được triển khai đồng bộ qua nội dung, phương pháp

giáo dục và phương thức tổ chức, quản lý đào tạo nên vai trò của các chủ thể thực hiện - bao gồm cả đội ngũ giáo viên giảng dạy đạo đức, chính trị, pháp luật, giáo viên chuyên ngành và cán bộ lãnh đạo, quản lý cơ sở giáo dục nghề nghiệp. Do đó, cần thực hiện việc nâng cao nhận thức, tập huấn về công tác giáo dục quyền con người cho toàn bộ đội ngũ này chứ không chỉ riêng nhóm giáo viên giảng dạy về các môn đạo đức, chính trị, pháp luật. Trong tập huấn, bên cạnh các nội dung, phương pháp giáo dục quyền con người, cần giúp họ nhận thức được tầm quan trọng và tính toàn diện, hệ thống của công tác giáo dục quyền con người. Trên cơ sở đó, đội ngũ cán bộ, giáo viên trong các cơ sở giáo dục nghề nghiệp sẽ là những người được học, được dạy và nêu gương về tôn trọng, bảo vệ các quyền con người.

Năm là, bảo đảm điều kiện vật chất phục vụ cho việc nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người trong cơ sở giáo dục nghề nghiệp. Nâng cao vai trò của giáo dục quyền con người đi đôi với việc phải tăng cường các bảo đảm vật chất phục vụ công tác này. Ngoài các yêu cầu về hệ thống giáo trình, tài liệu được lồng ghép nội dung giáo dục quyền con người một cách phù hợp thì cơ sở vật chất, phương tiện dạy học cũng rất quan trọng. Bên cạnh đó là môi trường giáo dục phải phản ánh được văn hóa quyền con người. Rất nhiều yếu tố tuy nhỏ nhưng lại thiết thực trong việc giáo dục quyền con người, chẳng hạn như: các thiết bị điện tiết kiệm năng lượng, bảo vệ môi trường; lối lên xuống hay nhà vệ sinh riêng cho người

khuyết tật vận động; v.v..

Tựu trung lại, giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp có ý nghĩa quan trọng nhằm thúc đẩy nhận thức và ý thức của cán bộ, giáo viên, học viên trong các cơ sở giáo dục nghề nghiệp về sự tôn trọng, bảo vệ, tự bảo vệ nhân phẩm, các quyền, tự do cơ bản của con người; về trách nhiệm đối với nhà nước, xã hội; đồng thời góp phần phát triển toàn diện con người lao động qua đào tạo nghề, cung cấp nguồn lao động đáp ứng yêu cầu hội nhập và phát triển bền vững của đất nước. Thông qua những ý nghĩa đó, giáo dục quyền con người góp phần hoàn thành mục tiêu giáo dục nghề nghiệp, nâng cao sức hút của giáo dục nghề nghiệp và xây dựng văn hóa học đường tốt đẹp cho các cơ sở giáo dục nghề nghiệp. Để hiện thực hóa những ý nghĩa này, giáo dục quyền con người cần được triển khai toàn diện thông qua nội dung, phương pháp giáo dục và phương thức quản lý giáo dục trong cơ sở giáo dục nghề nghiệp. Tuy nhiên, hiện nay, vị trí, vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp vẫn bị nhận thức phiến diện dẫn đến định hướng triển khai chưa thỏa đáng. Vì vậy, cần phải có cơ sở pháp lý khẳng định rõ ràng về vai trò của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp đồng thời với việc thúc đẩy nhận thức, nâng cao điều kiện nhân lực, vật lực bảo đảm vị trí, vai trò và hiện thực hóa ý nghĩa quan trọng của giáo dục quyền con người trong giáo dục nghề nghiệp. ■

Tài liệu trích dẫn

- (1) Liên hợp quốc (2011), *Tuyên ngôn về giáo dục và đào tạo quyền con người*, Điều 2.
- (2) Quốc hội nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam (2014), *Luật Giáo dục nghề nghiệp*, Điều 3.
- (3) Đại hội đồng Liên hợp quốc (1997), *Nghị quyết A/52/469/Add.1 ngày 20/10/1997 hướng dẫn các kế hoạch hành động quốc gia về giáo dục nhân quyền*, đoạn 12. Xem tại: <https://digitallibrary.un.org/record/246049>.
- (4) Liên hợp quốc (2011), *Tuyên ngôn về giáo dục và đào tạo quyền con người*, Điều 1 và 2.
- (5) Thủ tướng Chính phủ (2017), *Quyết định 1309/QĐ-TTg phê duyệt đề án đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc dân*, tiểu mục 1, mục II, Điều 1.
- (6) Quốc hội nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam (2014), *Luật Giáo dục nghề nghiệp*, Điều 4.
- (7) Bộ Lao động - Thương binh và xã hội (2017), *Thông tư số 03/2017/TT-BLĐTBXH Quy định về quy trình xây dựng, thẩm định và ban hành chương trình; tổ chức biên soạn, lựa chọn, thẩm định giáo trình đào tạo trình độ trung cấp, trình độ cao đẳng*, khoản 1, Điều 5.
- (8) Liên hợp quốc (2011), *Tuyên ngôn về giáo dục và đào tạo quyền con người*, Điều 2.
- (9) Bộ Lao động - Thương binh và xã hội (2014), *Thông tư số 08/2014/TT-BLĐTBXH Ban hành chương trình, giáo trình môn học Pháp luật dùng trong đào tạo trình độ trung cấp, cao đẳng nghề*.
- (10) Jörg Fisch, *A History of the Self-Determination of Peoples: The Domestication of an Illusion* (Cambridge University Press 2015) 118.